

Potrebno delo in presežek dela

1. Ekonomski pomen potrebnega dela in presežka dela

Znano je, da je delo v materialni proizvodnji osnova tako obstanka kakor tudi sploh vsega razvoja človeške družbe. Z delom predelujemo naravne snovi v ustrezne uporabne dobrine, ki zadovoljijo ali lahko zadovoljijo razne človeške potrebe.

Prvo vprašanje, ki ga moramo proučiti, je: kaj je ekonomska vsebina tega dela v materialni proizvodnji? S tem delom moramo predvsem zagotoviti osebno potrebo samega proizvajalca. Pri tem moramo računati ne samo tisto množino življenjskih potrebščin, ki jih mora imeti proizvajalec sam, marveč tudi življenjske potrebščine njegove družine. Med nje spadajo tudi potrebščine, ki so rezultat družbenega razvoja, kot na primer potrebe po knjigi, po filmu itd. Vso to vsoto življenjskih potrebščin moramo proizvesti. Proizvajalec mora v vseh družbenih razmerah, ne glede na to, kakšna je oblika družbe, v kateri živi in proizvaja, s svojim delom konec koncev proizvesti to količino dobrin za svoje potrebe. Del njegovega dela v materialni proizvodnji je objektivno delo za njega samega, za te njegove življenjske potrebe. Delo v materialni proizvodnji je torej delno obvezno delo za samega proizvajalca, za njegove neposredne življenjske potrebe. Ta del proizvodnega dela imenujemo **potrebno delo**. Delovni čas, ki ga mora proizvajalec porabiti za proizvodnjo njemu potrebnih življenjskih potrebščin, je **potrebni delovni čas**.

Toda, ali lahko delovni dan proizvajalca obstane na tej meji? To ni mogoče. V nobenem družbenem redu se ne sme ustaviti na tej meji. Kajti človek potrebuje, kakor vemo, marsikaj, te potrebe se razvijajo, so nepretrgano pred proizvodnjo in njenimi možnostmi. Zadovoljitev teh rastočih potreb pomeni nepretrgano povečevanje proizvodnje. Po drugi strani vsiljuje potrebo po širjenju proizvodnje samo dejstvo, da se prebivalstvo množi. Za razširitev proizvodnje potrebujemo nova proizvodna sredstva. Za novo delovno silo, ki naj spravlja v tek ta proizvodna sredstva, so prav tako potrebne nove življenjske potrebščine. Kako lahko nastanejo ta nova, dodatna sredstva? Tako, da bomo delo v materialni proizvodnji podaljšali preko meje dela, ki je potrebno za samega proizvajalca, da bi s tem dodatnim delom proizvedli dodatne množine tako proizvodnih sredstev kakor tudi dodatno množino življenjskih potrebščin.

Normalna proizvodnja pa mora končno vedno računati s potrebo po določenih rezervah. To zahtevajo naravne okoliščine, a tudi sam razvoj proizvodnje in proizvodnih sil. Družba mora imeti določeno rezervo za nepričakovane primere. Denimo, da pride do elementarnih nesreč (poplave, suše in podobno) in da obstoj družbe ne bi bil ogrožen, je potrebno imeti določene rezerve tako proizvodnih sredstev kakor tudi sredstev za pravo potrošnjo. Neka količina dodatnega dela v ma-

terialni proizvodnji, s katero proizvedemo ta sredstva, ki služijo kot rezervni in zavarovalni sklad družbe, je torej nujna. V družbi pa moramo končno tudi preživljati za delo nesposobne ljudi.

V posameznih družbenih redih razen tega del družbe sploh ne sodeluje v materialni proizvodnji. Tega dela je oproščen in se ukvarja na temelju družbene delitve dela z drugimi opravili. Ukvarja se na primer z duševno dejavnostjo, z znanostjo, politiko in drugim. To pa pomeni, da je treba tudi ta neproizvajalni del družbe prav tako oskrbeti s proizvodnim delom tistih, ki delajo v materialni proizvodnji.

Delovni čas proizvajalcev v materialni proizvodnji torej obvezno obsega:

a) za samega proizvajalca potrebni delovni čas,

b) in neko količino dodatnega dela, s katerim zagotovimo razširitev proizvodnje (ali tisto, kar imenujemo akumulacija), nato rezervni družbeni sklad in končno vzdrževanje neproizvajalnih funkcij v družbi.

To količino dodatnega dela prek meje dela, ki je potrebno za samega proizvajalca, imenujemo **presežek dela**. To je presežek prek meje delovnega časa, ki je potreben za samega proizvajalca. Zato je delovni dan v materialni proizvodnji v vseh družbenih razmerah vsota potrebne dela in presežka dela.

2. Vloga in razmerje med potrebnim delom in presežkom dela v posameznih načinih proizvodnje

Doslej smo to stvar opazovali splošno, to je, podali smo nekaj opredelitev, ki veljajo za vsako proizvodnjo od prvotne skupnosti do komunistične družbe. Če pa opazujemo potrebno delo in presežek dela s stališča družbene vsebine in s stališča družbenih odnosov, v katerih proizvajamo materialne dobrine, tedaj bomo ugotovili nekatere posebnosti za vsako proizvodnjo; ugotovili bomo posebnosti, ki so lastne samo tistim proizvodnjam. Razmerje med potrebnim delom in presežkom dela se v zgodovini spreminja; spreminja se vsebina tako potrebnega dela kakor presežka dela.

Kako je bilo v prvotni skupnosti? V tistih začetnih družbenih organizmih, v samoniklih skupnostih so vsi za delo sposobni ljudje sodelovali v materialni proizvodnji. Vsa sredstva so bila v njihovi skupni posesti. Zato je bil izdelek njihov, skupen. Proizvajali so, da bi ustregli potrebam, ki so bile nujne zanje same. V teh razmerah je bila delovna storilnost zelo majhna in je zato delo dajalo majhne količine izdelkov. Kljub temu pa je moralo to delo po svoji ekonomski vsebini zagotoviti tako tisto revno življenje prvotnih ljudi kakor tudi nekaj malega novih proizvodnih sredstev za povečanje proizvodnje. Tudi tam so se proizvajalne sile nekako razvijale; tudi tam se je povečala proizvodnja, čeprav zelo

počasi in zelo težavno, ker so bile proizvajalne sile šibke. Ker so ti prvotni ljudje proizvajali zase, pa je bilo razmerje med potrebnim delom in presežkom dela tu naravno. »Presežek dela« kakor tudi njihovo »potrebno delo« sta bila preprosto delo, potreba po samohranjenju teh skupnosti. »Presežek dela« se ni osamosvojeval od »potrebnega dela« kot delo v korist nekega posebnega dela družbe, neke višje sile v družbi. Ostajal je notranji sestavni del dela, ki se ga niso zavedali, ki so ga pa po naravni nujnosti obstoja uresničevali. Prihajal je za »potrebnim delom«.

V teh prvotnih skupnostih je bilo preprosto delo... vse kot »potrebno delo« v širšem pomenu... vsebovalo pa je tudi tisto, kar v bistvu pomeni »presežek dela«.

Pozneje se je stvar popolnoma spremenila. Nastala je razredna družba. Družbe se je razdelila na razrede, na posebne skupine ljudi z nasprotujočimi si interesi z nasprotujočim si položajem v proizvodnji in pri razdelitvi materialnih dobrin... s privilegijem nekaterih, da v družbi ekonomsko in duhovno gospodujejo... da eksploatirajo druge, dejanske proizvajalce.

Ta razdelitev na razrede, ki nastaja z razpadanjem prvotne skupnosti in nastajanjem sužnjelastniške družbe je prav tako zakonit pojav za tedanjo stopnjo proizvodnih sil. Proizvajalne sile so bile šibke. Materialno vzdrževanje družbe je zato terjalo, da velika večina družbe preživi vse svoje življenje v materialni proizvodnji; da materialna proizvodnja zaposli ves delovni dan velike večine družbe. Družbeni napredek pa je zahteval, da majhen del družbe oprosti bremena dela v materialni proizvodnji, da bi se lahko ukvarjal z umskim delom, da bi se ukvarjal z znanostjo, kulturo, politiko itd. Osnova delitve družbe na razrede je delitev dela na umsko in telesno delo, to je oprostitve manjšine od proizvodnega dela, telesnega dela, a prevratitev vsega bremena tega dela na drugi del družbe, na njeno večino — dejanske proizvajalce. (Nadaljevanje sledi)

Uredniški odbor

»NAŠE SKUPNOSTI«

Nikola Balog, Tone Vratuša, Todor Vujasinović, Danilo Vuković, Dušan Vuković, Kiro Gligorov, Ašer Deleon, Milun Ivanović, Petar Ivičević, Jovan Janković, Jovan Marinović, Ljubisav Marković, Nikola Miljančević, Mitro Mitrović, Ante Novak, Vojin Popović, Zdenko Has, Nikola Cobelli, Rajko Skaljak

Predsednik uredniškega odbora

KIRO GLIGOROV

Glavni in odgovorni urednik

RAJKO SKALJAK

UREDNIŠKI ODBOR ZA SLOVENIJO
Ivo Klemenčič, Vasja Kogej, Viktor Kotnik, Mile Smolinsky, Pavle Zaucer

Predsednik uredniškega odbora
za Slovenijo

PAVLE ZAUCER